

Opatija sv. Jurja kod Perasta.

Pavao Butorac.

God. 1513. spominje se kao zaslužan komendator opatije¹³³ Ljudevit (Ludovicus) Bolica,¹³⁴ kotorski kanonik, koji je za biskupovanja Chiericato-va (Chierigati) bio unajmilac biskupskih dobara.¹³⁵ Ljudevit se tuži biskupu, kako neki drže za se manastirska dobra. Biskup naređuje 1513. (20. II.), da se kroz 15 dana prokažu svi, koji drže dobra opatije pokretna ili nepokretna, pod prijetnjom izopćenja.¹³⁶ Iz ovoga proističe, da biskup potkraj života¹³⁷ nije više držao komendu, nego ju je prepustio vještu čovjeku, najmiocu svojih dobara.

Još 1509. Tripo Vraćen na ime biskupa Chiericato, tada komendatora opatije, bijaše za vazda unajmio jednu kuću toga manastira u ulici (contrada) sv. Mihovila u Kotoru, koja je prijetila da se sruši, nekomu Dobrušku i njegovim baštinicima. Ljudevit to osporava 1514. Dobrušku, koji je plaćao godišnje za to opatiji 10 perpera, Ali crkveni sud dade pravo Dobrušku, pozivajući se na jedno breve Lava X. iz g. 1514.¹³⁸

God. 1518. Ljudevit nije u životu. Svećenik dubrovačke biskupije Petar de Albis, tajni sobar i komornik pape Lava X., koji je bio uz papu uvijek,¹³⁹ isposlova za se doživotno komendu opatije. Dajbudi je on tako tvrdio, kako priznaje i sam papa, ali nije nikad bilo učinjeno o tome papino pismo.¹⁴⁰

¹³³ Benemeritus commendatarius Abbatiae sancti Georgii de Culpho

¹³⁴ BA, XIV (5), Chiericato, 30—31, 49.

¹³⁴ BA, XIV/., Chiericato, 30—31, 49.

¹³⁵ Conductor rerum temporalium; s njime je izravnao račun biskup Tripo Bisanti 1515, BA, XIX (6), Bisanti, 14. Ljudevit je bio imenovao svojim prokuratorom za sve pravde i potraživanja pred kot. sudovima Alojzija Bolicu. BA, XIV (5), 49.

¹³⁶ Ibid., 30—31.

¹³⁷ Umro u Veneciji rujna 1513.

¹³⁸ BA, XIX (6), 287—296. . . . Ne može se godišnji opatov prinos biskupu kotorskomu dovesti u vezu s ovom erom, kad su biskupi držali komendu opatije, kako to tvrdi u jednom izvješću iz g. 1755. kasniji opat peraški Marko Martinović (ŽA), jer iz podataka, još prije navedenih o tom godišnjem cenzusu, proističe, da je to vrlo star običaj, jamačno i prije XV vijeka.

¹³⁹ Cubicularius secretus et familiaris continuus commensalis noster, kaže o njemu Lav X, MS, I, 568.

¹⁴⁰ Ibid.

Petar je umio da iskoristi blizinu papinu, pa je dobio i neke beneficije u šibenskoj biskupiji.¹⁴¹ Sad se odriče komende na ruke papine, a papa ju znamenitom bulom »Cum itaque« od 26. studenoga 1518. povjerava kotorskomu biskupu Tripu Bisanti-ju, da se uzmogne doličnije držati prama svome biskupskome stanju.¹⁴² O manastiru se kaže, da je kraj turskoga područja,¹⁴³ i da imaju nad njim patronsko pravo lajci, biva, ljubljani sinovi Općine (plemstva) i ljudi grada Kotora po apoštolskoj povlastici, koja dosad nije u ničemu okrnuta.¹⁴⁴ Bisanti je papi iznio, da općina kotorska i ljudi¹⁴⁵ (građani), drugim riječima cijela gradska zajednica ima pravo patronata ili pravo prikazivanja (ius presentandi), i da je on bio kroz određen rok prikazan kotorskomu oficijalu.¹⁴⁶ Papa se na to oslanja i pozivlje.¹⁴⁷ Bula spominje, da u manastiru nema zajedničkoga redovničkoga života.¹⁴⁸ Od prihoda manastirskih ubire godišnje 40 zlatnih mletačkih dukata svećenik vicentinske biskupije Pompej Chiericato (de Clericatis) privolom papinom. Prihodi su manastirski taksirani u knjigama apoštolske komore na 35 zlatnih forinta papinske komore. Biskup mora da snosi obične manastirske terete. Ako je opatska mensa odvojena

¹⁴¹ MS, I, 574.

¹⁴² Ibid., 568/9. Manastir se zove »Monasterium sancti Georgii de Scopulo ordinis sancti Benedicti Catharensis diocesis. Scopulus = morski greben, škrgio.

¹⁴³ Quod in confinibus Turchorum existit: ... Sultan je Muhamed II pokorio Bosnu g. 1463. Kad je Stjepan Vukčić, gospodar Hercegovine, umro u Novome 1466., mladi mu sin Vlatko posta herceg od sv. Save u Novome i u Risnu, zadnjem okrajku hercegovine zemlje na jugu. Turci pod Ajazom za sultana Bajazita II 1481. pritisnu Novi. Priskoče mu u pomoć Ugri i Napoljci. Vlatko je imao za ženu unuku napuljskoga kralja Alfonsa, Margaritu Aragonsku, Ali 1482. potkraj siječnja Ugri predadu Novi Turcima. Jireček-Radonić, Istorija Srba, II, 183/4. Risan je uzeo 1483. Hadžibeg (T. Popović, Hercegnovi, 31.). U Grbaljskoj se Župi Turci stalno utvrde g. 1497. Jireček, II, 193.

¹⁴⁴ Et de iure patronatus laycorum, videlicet dilectorum filiorum Communitatis et hominum Civitatis Catharensis ex privilegio apostolico, cui non est hactenus in aliquo derogatum, fore dinoscitur.

¹⁴⁵ Communitatem et homines.

¹⁴⁶ Tunc officiali Catharensi-kuriji.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Redovničke zadruge, Conventu caret.

od manastirske (konventualne), uspostavi li se kad redovnička zadruga¹⁴⁹ u manastiru, uložiće četvrtinu prihoda opatske mense, a ako je tu samo jedna zajednička mensa, onda trećinu manastirskih prihoda u obnovu zgrade, za ures, za nabavu odora, za milostinju siromasima i za održavanje redovnika (Conventus), prema potrebi, svake godine. Ostatkom će slobodno raspolagati, kako su činili upravljači opatije. Potpuno mu se zabranjuje prodaja manastirskih nepokretnina i skupocjenih pokretnina (pretiosorum mobiliū). Papa nalaže arhiepiskopu, natpopu i Albertu Minačiću (Minacià), kanoniku kotorske crkve, da mu pomognu ili oni ili dvojica ili jedan od njih, da uđe u posjed i upravu manastira, da mu se pokoravaju redovnici, ako ih kad tu bude, i da mu pripoznadu službe i prava vazali i drugi podložnici manastirski.¹⁵⁰ Iz bule jasno proizlazi, da papa Lav X. bez okolišanja i bez kakvih pridržaja priznaje Kotoranima¹⁵¹ pravo patronata nad opatijom.

Bisanti je potkraj života napustio upravu opatije, a 1532. i biskupije, pa se povukao u privatni život. Tajni i manji zbor kotorske općine odabire 2. rujna 1530. za opata komendatora kotorskoga plemića, prvoga od trojice iz roda Pasqualija, koji su uglavnom ozlovoljili Peraštane, Pompeja.¹⁵² Nato četiri člana mletačkoga senata Nikola Trevisan, Dominik Contarini, Dominik Capello i Andrija Marcello uprave značajan podnesak o izabranom opatu na mletačkoga poklisara kod Vatikana. Novi se opat nakon izbora predstavio papinu legatu u Mlecima i iznio preda nj patronsko pravo kotorske općine. Od njega dobije potvrdu, a zatim od senata pismo za posjed opatije.¹⁵³ Uza sve to već spomenuti Petar de Albis, kavgadžija, koji je sebi u prilog isticao neke neumjesne razloge, odreče se svojih tražbina na opatiju na uhar koga kotorskoga građanina. Pa ode u Rim, da na papinskome dvoru postigne potvrdu svoje odreke. Da se time ne ošteti patronsko pravo Kotora i da se

¹⁴⁹ Si quando ad Conventualitatum devenerit.

¹⁵⁰ Necnon a dilectis filiis Vassallis et aliis subditis dicti monasterii consueta servitia et iura tibi ab eis debita integre exhiberi . . . ibid.

¹⁵¹ I to zapravo cijelomu gradu, a ne samo plemstvu (Communitas).

¹⁵² ZA, Per. contro Cath. per Giurisdizione. Manastir se i ovdje zove »Abbatia Sancti Georgii de Scopulo«.

¹⁵³ Lettere di possesso.

spriječe neredi u tome gradu, važnu sa položaja,¹⁵⁴ napominju senatori poklisaru kod Vatikana, neka isposluje u pape Klementa VII., da naredi kardinalu, određenu za Signaturu, da ne propusti nikakvu takvu odreku.¹⁵⁵

Ali se Pompej malo naužio opatiije. Stara mržnja Peraštana, naprasitih po čudi, na kotorsko plemstvo iskali se na opatu, i to na sam blagdan Našašća sv. Križa. Crkva je sv. Krsta u samome mjestu iza opatske bila najstarija i najčasnija.¹⁵⁶ 3. svibnja 1535. jaka četa zavjerenika zaskoči opata, dok je u opatskoj crkvi na otopčiču govorio sv. misu, i ubije ga. Kotorski biskup Luka Bisanti istoga dana povede kanonski proces i pozove preda se Nikolu Krošića, kapelana sv. Jurja, njegova brata klerika Boža, Tripa Milatovića, glavara stolivskog i Iva Mihojlovića iz Većebrda kao očevice, da se točno obavijesti.

Proces ne kaže pravi povod umorstvu. Nu po svemu izgleda, da je to, što opat nije toga dana odslužio misu u crkvi sv. Krsta u Perastu, iako je bio naredio, da kapelan Krošić odma na poziv Peraštana otide s otopčiča u Perast. U ispravi, kojom biskup proglašuje izopćenje ubojica i njihovih pomagača, napominje se, da opat nije dao nikakva povoda za taj zločin ni riječju ni činom. Napalo ga je oko 70 ljudi, izakako prodriješe kroz zatvorena vrata manastira i crkve, u času, kad se u sv. misi približio Oče naš. Bijahu oboružani pištoljama, bodežima i batinama. Samo malo njih, Ivan Bronzić, koji je bacio svoju dolamu na opata, da ga očuva od rana, Stjepanović, Niko Matković i Krsto Šilopić nadoše se s opatove strane. U času napada pokušашe da ga zaštite kapelan Krošić, stolivski glavar Milatović, Bronzić i Mihojlović, ali malo da ne nastradaše i oni. Užasan je način, kako je poginuo svećenik, držeći u jednoj ruci hostiju u drugoj kalež i zaklinjući ih. Mrtvo tijelo izguraju

¹⁵⁴ Che sono de quella importantia, che bene pondererà la Santità Sua per il loco, doue è posta detta città nostra.

¹⁵⁵ ŽA, ibid., 26.

¹⁵⁶ Na mjestu sadašnje tvrđave sv. Krsta. Nešto kasnije počinje se posvećivati veća pažnja crkvi sv. Nikole, osobito štovanjem Presv. Sakramenta, koje se tu napose održavalo, jamačno pod utjecajem određaba tridentskoga sabora.

nogama i bace u jamu kraj vrta nagomilavši na nj kamenje. Kasnije ga vjerni operu i polože u crkvi. Kad se Peraštani vrate, zaključe u zboru s velikom bukom, da će držati svi zajedno. Na Spasovdan 6. svibnja svečano proglasi Bisanti u katedrali sv. Tripuna u svečanom biskupskom ruhu sa biskupskoga prijestolja po svome kancelaru veliko izopćenje iz crkve, prokle ubojice i ortake im, te naredi, da ih svak izbjegava (excommunicati vitandi). Papa Pavao III. potvrdi izopćenje i interdikt na opatsku crkvu, gdje je zločin izvršen.¹⁵⁷

Na 12. svibnja 1535. podjeljuje apoštolski legat nadbiskup grada Brindisi Jerolim Aleandro u smislu pisma Pavla III. posebnim pismom (bulla collationis) opatiju kotorskomu plemiću Franu Pasquali-ju. U pismu se spominje patronatsko pravo općine i ljudi Kotorana.¹⁵⁸ Po tome pismu Frano je bio prikazan (presentatus) po općini i kotorskim ljudima. Veli se, kako Kotorani tvrde, da su u posjedu patronsčkoga prava.¹⁵⁹ Radi interdikta nije se obavilo ustoličenje novoga opata u crkvi sv. Jurja, nego u stolnoj sv. Tripuna 6. lipnja 1535.¹⁶⁰

Iz spisa biskupskoga arhiva u Kotoru¹⁶¹ proizlazi, da je god. 1535. auditor rimske Rote Markantun Marsotto preko krčkoga biskupa Ivana Rosa zapodjenuo istragu protiv Frana Pasquali-ja, komendatora opatije, kao nametnika.¹⁶² Valjda nastojanjem Peraštana, nezadovoljnih sa Pasquali-ma, ili možda i spletkama kakvih kotorskih plemića. Kotorsko plemstvo nije kasnije uvažilo želju Vinka Pasquali-ja, koji se htio odreći opatije na uhar svoga strica Frana. Kako je istraga svršila, nema spomena. Svakako je Frano ostao komendator. God. 1550. veli se o njemu »ppetuus comedatarius abbatie S.ti

¹⁵⁷ Proces se držao u Kotoru u biskupiji 4. i 5. svibnja. Sr. proces iz staroga kotorskoga arhiva u arhivu bivšega namjesništva u Zadru u zbirci peraških isprava br. 2; čuva se u posebnoj spremici. — Kronologija u IS, VI, 487. nije točna.

¹⁵⁸ Com. tis et hominum Catharensium. Homines za razliku od plemstva (Communitas).

¹⁵⁹ Tako izlazi iz zapisa Albertijevih, ŽA.

¹⁶⁰ PA, Storia di Perasto-Documenti scelti dal 1685—1749.

¹⁶¹ BA, XI (7) L. Bisanti, 839 do 844.

¹⁶² assertum clericum adversarium intrusum.

Georgii«. Te godine (5. XI.) Natalis Drago kao vikar biskupa Luke Bisanti-ja na predlog Pasquali-ja postavlja za kapelana opatije dominikovca iz manastira sv. Nikole O. Teofila. Ujedno mu povjerava dušobrižništvo na području opatije.¹⁶³ Iz ovoga se izraza daje razabrati, da je podložnost opatiji bila pravni naslov i razlog, zašto su opati na svome području pa tako i u Perastu radili kao župnici.

Za Franova opatovanja do tri puta se spominje, kako su prokuratorji sv. Jurja činili neke trebovnike za potrebe opatije i imali u tu svrhu troškova.¹⁶⁴ Oko crkve se zbilja radilo 1535. i 1536.,¹⁶⁵ a oko manastira 1542.¹⁶⁶ Frano nije ni inače zapustio opatije. Tako 1548. borave na otočiću dva redovnika.¹⁶⁷ Frano je kasnije i kao kotorski kanonik uživao opatiju.¹⁶⁸

¹⁶³ populis eide' abbatie subiectis, BA, ibid., 915.

¹⁶⁴ ŽA, Per. contro Catt.

¹⁶⁵ BA, XIII, 316., 334., 370.

¹⁶⁶ ŽA, Per. cont. Catt., 21.

¹⁶⁷ BA, X, 619.

¹⁶⁸ G. 1545. unajmljuje Pasquali neko neplodno zemljište u Željkovu (sada zapravo Žekovu) pod Mrčevcem Ivanu Nikoviću iz Žekova i nasljednicima. Niković će plaćati opatiji godišnje 2 pp o blagdanu sv. Mihovila u rujnu. Ushtjedne li opatija da ukloni Nikovića, namiriće trošak za poboljšice terena. — Te godine unajmi u predjelu sv. Stjepana zemljište, koje graniči sa zemljištem pok. Katarine Tripuškovce, s druge strane sa zemljištem malobraćana opservanata s otočića Gospe od Milosti kod Tivta (d'observantia Scopuli parui S. marie d'gratia), a naniže s općinskom kulom, Tripu Rahniću za 18 kotorskih groša; plaćaće ih o sv. Luki u listopadu. — Teren je u Žekovu bio neplodan, pa ga opat unajmljuje, da prikoristi što opatiji. BA, XI (7) L. Bisanti, 378—9. — G. 1564. daje u zakup kotorskomu bilježniku i kancelaru Franu Dragu dio stolivske gore poviše Dragova posjeda Bahoevina kraj Mržepa sve do Radunove Hridi. ŽA, u knjizi »Per la Vener. Chiesa della B. Vergine del Scarpello d. Perasto e LL. CC.«; sr. i naved. izvješće opata Martinovića. — Predjel sv. Stjepana (contrata S. ti Stephani) s vinogradima postavlja opat Josip Mazarović u jednom izvješću iz g. 1854. u Donju Lastvu sa tivatske strane. Protezao se kraj mora. Prozvan je tako po crkvi sv. Stjepana, koja je tu bila u starini. Ostatke su joj kasnije razrušili sami kmetovi, da mogu obrađivati zemljište (ŽA). Tu su imali posjeda Kotorani, Peraštani, opatija sv. Jurja, manastir malobraćana Gospe od Milosti, zborna crkva sv. Marije u Kotoru (IS, VI, 495.), kotorski samostan sv. Nikole dominikovaca, koji plaća na jedan vinograd desetinu opatiji u XII vijeku (ŽA, Libro del Abbazia di S. Giorgio di Perasto, 185.).

Umorstvo opata Pasquali-ja teško je djelovalo na Peraštane. Da uginu od groze na užasnu vijest o umorstvu — tako kazuje sam Luka Bisanti¹⁶⁹ — dobri Peraštani, preodani svećenicima. U strahu, da za grijeh nekolicine ne bude bičevano cijelo nevino mnoštvo, zamole zagovor Majke Božje, i zato ulože da sagrađe vrlo otmenu crkvu Blaženoj Gospi od Škrpjela na susjednomu otočiću. Nada im ne bje uzaludna. Božja srdžba kazni jedino obitelji zločinaca. Zakratko se istraže njihove kuće, dok je ostalo mjesto procvalo, osobito potkraj narednoga vijeka. Prema tome je ovaj zločin dao povoda, da se sazida dostojan hram Marijin na otočiću od Škrpjela. Prvotna kapelica, izgrađena god. 1452. za divnu sliku Marijinu (mletačke škole XIV vijeka) sad se proširila. Ta je kapelica bila podignuta polovinom XV. vijeka, da Peraštani dokažu i tim činom svoje pravo na obližnju opatiju s otočićem, čiji je samo izdanak ili ogranak greben od Škrpjela, protiv omraženih Kotorana. Godine je 1579. crkva sv. Marije bila dolično ukrašena.¹⁷⁰

Oko 1551.¹⁷¹ potražuje u Kotoru Vicko Tomov od Nikole Mančića, peraškoga glavarara,¹⁷² i ostalih Peraštana pred crkvenim sudom naknadu za trošak, što je suviše utrošio na put do Rima i natrag, gdje je imao da pridigne sa rimske kurije dvije bule, jednu za odriješene od izopćenja s umorstva opatova i interdikta nad crkvom sv. Jurja, a drugu za Gospu od Škrpjela.¹⁷³ Vicko je tvrdio, da su njega s Radićem Petkovićem poslali Peraštani u Rim do nekoga Baldina Alexandri iz Firenze, da isposluju te bule. Utrošio je za bulu Gospinu 25 škuda, a za drugu 55, a imao je pri odlasku iz Perasta 45 dukata (po šest lira dukat). Nikola je tvrdio, da je Vicko potrošio za bulu Gospinu najviše 6 dukata, a da za drugu uopće ni ne znadu, gdje je, i da Vicko nema primnicu Baldinovu za taj novac. Vicko se opravdavao, da za bulu odriješena nije imao toliko da plati

¹⁶⁹ U spisu »Antistites Catharenses«. Taj odlomak donosi talijanski F. Visković u navedenoj monografiji, 10.

¹⁷⁰ Decenti cultu exornata, iz izvješća posjetioca Valiera, ŽA.

¹⁷¹ Isprave, što neposredno prethode i slijede, nose god. 1550. i 1560. Sam početak ove isprave istrošen je, pa se ne može razabrati godina.

¹⁷² Valioso di Perasto.

¹⁷³ La Madona de Scarpio, na drugome mjestu »di Scarpello«. Ne kaže se ni svrha ni sadržina Gospine bule.

(55 škuda), pa je zato morao poći do Jakina, da tu nađe novac, i nađe ga u Alviza Gučetića,¹⁷⁴ trgovca u Jakinu. Bulu je poslao po dubrovačkom admiralu¹⁷⁵ svojim nećacima u Dubrovnik. Peraštani poslaše novac, pridigoše bulu, i po toj buli bjehu odriješeni od biskupa, a sa crkve dignuta zabrana; što je sada s bulom, on ne zna; nije data njemu nakon postignuta odriješenja.¹⁷⁶ Malo poslije Vicko prikaže primnice Baldinove i svoje račune, i zatraži, da mu se namiri, što je suviše potrošio od svoga. Glavar se tomu protivio držeći, da je on na svoju ruku otišao u Rim. Vicko se pozove na svjedoke, Zuana Stjepkovića, koji je onda bio peraški glavar, Nikolu Radonjića i druge. Ti posvjedoče u prilog Vicku. Sudili su Natalis de Drago, arhidjakon, i Frano Pellegrina, arhiprezbiter, najčasnija lica u stolnome kaptolu. Nikola je Mančić imao da odgovara na ime svega Perasta.¹⁷⁷

Baldinovo svjedočanstvo o primljenim iznosima za bule nosi nadnevak 2. rujna 1546. Na 7. listopada potvrđen je potpis Baldinov u kancelariji jakinskoga guvernera. Uvaži li se, da je Vicko bio na putu izvan kuće pet mjeseci, i da je u listopadu bio već pri kraju svoga posla, može se sa sigurnošću zaključiti, da su obje bule prispjele u Perast najdocnije potkraj godine 1546., i da su tada Peraštani bili odriješeni, dakle nakon punih 11 godina.¹⁷⁸

Iz Vickova računa razabiru se zanimljive detaljne podrobnosti o putu u Rim i natrag. Iz Perasta, zapravo od Boke Peraške (bocha da perasto, Verige) do Jakina potrošili su obojica tri zlatna škuda. Najprije su dojedrili pod Korčulu i tu se s prijateljima svjetovali. Dadoše za savjet 3 lire. Onda stignu u Split. Nadbiskup im dade preporuku na Baldina. A oni dadu

¹⁷⁴ De Goze, Gozze, Dubrovčanin porijeklom.

¹⁷⁵ Armeraiò d ragusi, časnik u mornarici.

¹⁷⁶ Istraga se drugiput vodila kraj vrata crkve sv. Tripuna pod lužom.

¹⁷⁷ Noie totius universitatis perasti. U jednom se svjedočanstvu Baldinovu veli o Vicku Tomovu »oratore dlla Comunita dl ditto leco«. Na jednom se mjestu spominje, da su bili poslani u Rim po volji svega zbora peraškoga, »d uoluta d tutto il sboro d perasto«.

¹⁷⁸ I Bisanti tvrdi, da su Peraštani bili odriješeni nakon 10 godina poslije teških pokora. Visković, *ibid.* Crkva je tada bila dakako nanovo blagoslovljena. *Ibid.*

za tu preporuku 4 lire, biva, cijenu za dvije peče sira. Zatim stignu u Jakin. U Jakinu nađu dva čovjeka s konjima za put u Rim, i još jednoga vodiča, komu dadu 9 škuda. Tako otputuju u Rim, gdje ostanu nekoliko dana. Do Rima i u Rimu utroše kroz 22 dana za dva konja i njih petericu 14 škuda. Ali se Radić Petković razbolje. Za mazgu, kojom je morao otići bolestan iz Rima u Jakin, jer nije mogao da jaše konja, i za pratioca mu potroši Vicko 4 škuda. U Jakinu dade 5 škuda za drugove na brigantinu, koji ih je poveo, i za hranu za sebe. Tu pričekava iz Rima čovjeka, koji donije bulu blagoslova, i dade mu 3 škude. U Rimu je dao Baldinu za bulu Gospinu 25 škuda. Kad mu drugovi otputovaše, a on osta u Jakinu, nemajući novaca pozajmi 3 škuda u zapovjednika broda. Odluci je sudaca prepustio Vicko, da odrede njegovu odštetu, što je bio van kuće pet mjeseci.¹⁷⁹

Luka je Bisanti pohodio manastir i crkvu sv. Jurja 14. svibnja 1564. Spominje se kapelan Tripun. Crkva ima samo djelomično, što treba za dušobrižništvo. Zato biskup naređuje, da se bolje uredi svetohranište na velikome žrtveniku, da se postavi krstionica ispod propovijedaonice i škropionica kraj velikih vrata, kako je učinjeno u crkvi sv. Marije (Gospe od Škrpjela), i da se poravna crkveni pod, nagrđen neravnim grobnicama. Crkva je služila kao župska, ali je bila zapuštena. Biskupu je skrenuta pažnja od svega naroda, kako krov crkve i zidovi manastira prijete da padnu. Biskup je opteretio za uređenje crkve savjest patrona.¹⁸⁰

Ili već sada ili vjerojatnije nakon ovoga pohoda ne upravlja više opatijom Frano Pasquali. Odrekao se dobrovoljno preko svoga prokuratora prelata Karla Pisana na ruke papine. Na to Pijo IV. predava opatiju na upravu i užitak¹⁸¹

¹⁷⁹ BA, XI (7) L. Bisanti, 672. sq. Prijašnji podaci o parbi ibidem.

¹⁸⁰ Nakon ovoga izvješća zapisana je neposredno izjava, sigurno pridodata kasnije od patrona, da je biskupov posao poskrbiti se za ukras crkve i za čast službe božje. BA, X (7) L. Bisanti, 939—941. Po inventaru iz g. 1431. (22. IV.) bio je tu jedan mali oltar. Crkva je bila tada prilično snabdjevena. Jedan je misal kupio kancelar de Luxa. Opatija je imala posjeda i u Draževrtu. BA, I.

¹⁸¹ Prihodi do 35 zlatnih dukata na godinu.

Vicku Pasquali-ju, nećaku Franovu, bulom od 7. lipnja 1565. Papa priznaje patronsko pravo Kotoranima.¹⁸²

Za rata, što ga preduze koalicija španjolska, mletačka i papina protiv sultana Selima II. (1570.—1573.), teško nastrada opatija i cio Perast. Kalabrijski poturica Karagoz (Crnooki) uđe u Jadran sa 18 lađa srpnja 1571. Pane pod Dubrovnik, ali naskoro ode. Na 5. kolovoza pronijela se u Veneciji sa Korčule vijest, kako je gusar sa 9 lađa banuo pod Kotor, da ga spali, a Kotorani izišavši iz grada sukobili se s Turcima, ubili ih 150, među njima i zlikovca gusara Chiozzotto, a smrtno ranili Karagoza,¹⁸³ koji je kasnije poginuo kod Lepanta.¹⁸⁴ O toj prilici razore gusari opatiju s crkvom i sažegu mnogo kuća u Perastu. God. 1579. apoštolski posjetilac Dalmacije na ime Grgura XIII. Augustin Valeri (Valerius), biskup veronski, kasnije kardinal, 14. ožujka rješava Vicka Pasquali-ja za 7 godina radi posvemašnje iznemoglosti¹⁸⁵ svih obveza, spojenih sa službom opata, osobito dušobrižničkih, i postavlja mu za zamjenika i ekonoma opatije Filipa Duplovića. Nije mogao Pasquali da vrši službu i radi drugoga razloga, naime »radi turskih upada, koji razoriše crkvu i opatiju, tako da se vide samo djelovi zidova«.¹⁸⁶ Posjetilac tvrdi, da je zapazio crkvu i opatiju potpuno razrušenu.¹⁸⁷ Na drugome se mjestu kaže, da je opatija bila u ratu zapaljena od Turaka.¹⁸⁸

Već od tri godine, naime od 1576., posluživao je Duplović u Perastu. Za župsku crkvu služila je tada Gospa od Škrpjela, jer je bila razorena opatija, gdje se imalo vršiti dušobrižništvo.¹⁸⁹ U izvješću o pohodu Valerijevu veli se o Perašanima,

¹⁸² *Universitatis et hominum civitatis Catharensis, ŽA.*

¹⁸³ MS, II, 58/59. Po drugoj vijesti Karagoz je napao na Perast sa 11 lađa. Visković, o. c., 9.

¹⁸⁴ *Ibid.*

¹⁸⁵ Bolovao u Kotoru.

¹⁸⁶ *Propter proximas Turcharum incursionses, qui ecclesiam et abbatiam memoratam euertentur ita ut murorum dumtaxat partes conspiciantur...*

¹⁸⁷ *Qui in Visitatione loci de Perasto scopulum cum dicta Abbatia et illius Ecclesia penitus diruta inspeximus...*

¹⁸⁸ *Combusta haec Abbatia praeterito bello a Turcis. IS, VI, 496.*

¹⁸⁹ *Curam animarum, quae in ecclesia supradae Abbatiae exerceri deberet, exercet (naime u Gospe), et sacramenta administrat. U ŽA u izvješću o pohodu, Per. contro Catt.*

da su osobito odani Apoštolskoj Stolici i mletačkomu duždu.¹⁹⁰ Uz apoštolsoga posjetioca bili su nazočni u Perastu kao predstavnici kotorske općine suci Benedikt Pasquali, Frano Drago i Vicko Peregrina, te članovi tajnoga zbora Jerolim Bisanti, Ivan Vračen, Jerolim Grubonja, Marijan i Jerolim Buća. U toj se ispravi o pohodu kaže, da je Perast u minulome ratu bio većim dijelom razoren i sažgan.¹⁹¹ Zato je mletački senat i darovao Peraštanima odlukom od 28. rujna 1571., dakle koji dan pred lepantskom bitkom (7. X.) 100 dukata, da nabave drva za obnovu izgorjelih kuća.¹⁹² Perast je g. 1579. još podvrgnut Kotoru.¹⁹³ Peraštani su goropadni i navikli samo pomorstvu.¹⁹⁴ Ima ih do 600, od toga primaju Presv. Euharistiju do 400. Crkva je pod patronatskim pravom Kotora.¹⁹⁵ Opat ima godišnje dohotka do 70 zlatnika od najmovine i od zemalja, koje su zbog turskih bojeva gotovo napuštene. Dužan je po starom običaju da uložiti svake godine oko gradnje crkve i opatije 100, a za objed Peraštanima na blagdan sv. Jurja 40 mancinika. Ali kroz 5 godina nakon svršena rata nije se ništa uložilo ni za građu ni za objede. Naglašuje se, da se u opatiji kopaju tjelesa njihovih pređa.¹⁹⁶ Valieri je poslušao pritužbe župljana, da se sagradi opet crkva i da im se dade dušobrižnik. O tome mu izniješe želje i kotorski suci i gradski tajni zbor. A bila je i u gradu i u biskupiji velika nestašica svećenstva, ili točnije, u gradu malo, a u biskupiji nimalo. Peraštanima je posjetilac izjavio, da će se u Kotoru odlučiti o njihovoj molbi. Sutradan (13. III.) porazgovorio se sa sucima i tajnim zborom gradskim, a saslušao i opata Vicka Pasquali-ja.¹⁹⁷ On se dragovoljno odriče uprave opatije i prihoda za 7 godina, jer ga nešto bolest, nešto pustošenja Turaka spriječiše, da nije mogao ondje da

¹⁹⁰ Est Catholicae, et eximiae erga Apostolicum sedem. et Sevm. Principem Venetiar. fidei.

¹⁹¹ Pro maiori parte dirutum et combustum fuit.

¹⁹² PA, svez. povj. podat. Perasta, 419—420.

¹⁹³ Subest urbi Cathari.

¹⁹⁴ Gens ferox, et negotiis dumtaxat maritimis implicita.

¹⁹⁵ De Jure Patronatus magnificae Communitatis Cathari.

¹⁹⁶ In qua praedecessorum suorum humantur ossa.

¹⁹⁷ Valeriju su se tužili Peraštani na Pasquali-ja, da je odnemario opatiju, i da ne ulaže godišnji doprinosi oko njezina opravka.

vrši dušobrižništvo, i potvrđuje za svoga zamjenika Filipa Duplovića. Uvaživši dobro vladanje Duplovića, istaknuta od općine, opata i Peraštana, a pismeno i od biskupa Bisanti-ja, postavi ga na 7 godina opatovim zamjenikom sa svim pravima na dohotke i ekonomom opatije. Duplović će uložiti u gradnju crkve i opatije perpere, dužne za tri prošle godine, i one, što se duguju za narednih sedam godina po tražbini prokuratora, što ih grad običava da odabere za tu svrhu, te će preuzeti na se isplatu svih tereta i desetina papinskih, osobito triju dukata, godišnje dužnih biskupu. Peraštani sa svoje strane žrtvuju za prošle tri godine i za još sedam godišnjih 40 perpera od gozbe. Trebalo je da se dajbudi četiri Peraštanina obvežu, da će ovo opsluživati. Time se nije ništa oštetilo kotorsko pravo patronata, koje kasnije ostaje na snazi za svaki slučaj.

Prisustvovali su ovoj odluci u Kotoru Vicko, glavar peraški, i još petorica odličnijih Peraštana, među tima Luka Burović, koji zajamče svim svojim dobrima i to pred sucima i članovima tajnoga zbora, da će Filip ispuniti obveze. Valeri je o tome (14. III.) pismeno obavijestio Vicka Pasquali-ja.¹⁹⁸

Još g. 1574. (24. III.) Vicko Pasquali postavi uz privolu patrona za svoga prokuratora Jerolima Buću, šibenskoga opata, zaređena za svećenika 1573., da se na ime njegovo a na uhar strica mu Frana, kanonika stolne crkve sv. Tripuna, na ruke Grgura XIII. ili njegova vicekancelara ili koga drugoga, ovlaštena od pape, odreče opatije.¹⁹⁹ Ali to nije uspjelo. Vicko je imao da izvrši radnje oko obnove opatije, i to do god. 1576. Nu prihodi bijahu maleni, življenje poskupjelo, a imao je doći svećenik da dijeli sv. sakramente (Duplović), pa ga treba izdržavati. Područje je opatije ratom oštećeno i ljudi je ponesalo. Zato moli brat opatov Marijan na ime opata biskupa Pavla Bisanti-ja 1575. (9. IV.), da ga oslobodi toga tereta. Biskup je udovoljio molbi.²⁰⁰

G. 1583. na 12. lipnja pohodi biskup Jerolim Buća crkvu sv. Jurja, nad kojom ima patronatsko pravo tajni zbor ktor-

¹⁹⁸ ŽA, Per. contro Catt., 27—36.; IS, I. c.; BA, III (12), Panfilo, 196—200.

¹⁹⁹ BA, XVI (8), P. Bisanti, 67—69.

²⁰⁰ Ibid. 295—296.

ski.²⁰¹ Duplović, koga je za peraškoga dušobrižnika zatražio biskup Pavao Bisanti, vodi brigu oko duša grada Perasta (de Perasto opido), sela Strpa, Većebrda i Gjurića. Opat mora da utroši svake godine za ogradnju manastira 100 perpera. Filip je služio sv. misu na drvenoj trpezi u istoj crkvi, porušenoj od Turaka.²⁰² Biskup ga je prekorio i naredio mu, da se za žrtvenik svakako nabavi kamena trpeza.²⁰³

God. 1586. na 7. travnja gradski suci plemići Benedikt Pasquali i Lovro Jakonja, kao zastupnici maloga i tajnoga zbora, koji predstavlja svu općinu kotorskih plemića,²⁰⁴ na koju spada po starome običaju²⁰⁵ pravo prikazivanja (ius presentandi) opata, predstavljaju biskupu Jerolimu Bući za opatiju sv. Jurja nakon smrti Vinka Pasquali-ja benediktovca Filipa Duplovića, Kotoranina, i mole, da ga Sveta Stolica potvrdi.²⁰⁶ Duplović je bio benediktovac mljetske zadruga (Congregatiōnis Melitensis).

Na 15. veljače 1603. sastaju se Peraštani u zboru i vijećaju o popravku zapuštene crkve sv. Jurja.²⁰⁷ Te je godine pohodio kao apoštolski posjetilac kotorsku biskupiju vicentinski biskup Mihovil Priuli. Dvanaestero pročelnika peraških kazada (prvotnih kuća) odaberu na tome općemu zboru u crkvi sv. Nikole trojicu odaslanika, Marka Dentali-ja, Tripa Vickova Bobina i Tripa Zuanova Chiorco, da se predstave u Kotoru pred Priuli-ja, e da njegovim posredstvom isposluju odreku Kotorana na patronatsko pravo nad opatijom. U naknadu Peraštani bi se odrekli livela, koji pripada crkvi sv. Jurja, najprije kotorskoga od 32 pp. i 10 gr., pa prčanjskoga 10 pp. i 7 gr., dobrotskoga 16 pp., te zemljišta u Tivtu (sa dva vazala) i u Stolivu, a sporazumjeće se s Kotoranima oko posjeda u Rozgovcu (predjel sv. Stjepana). Ko bude patron, preužeće i terete patronata.²⁰⁸

²⁰¹ De iure patronatus concilii secreti Catharen.

²⁰² In eadem ecclia destructa a Turcis.

²⁰³ BA, I P. III (9), Baronio, 274—275.

²⁰⁴ Totam Communitatem nobiliu' dicte Civitatis.

²⁰⁵ Per antiquam consuetudinem.

²⁰⁶ BA, IX (10), Bucchia, 16.

²⁰⁷ Zovu je »Nra Parochiale e Cattedrale Chiesa«, PA, Stor. di Per., Docum. scelti dal 1685 al 1794.

²⁰⁸ LV, I, f. 82.

Ali dakako od toga ne bi ništa. Priuli im potvrdi revnoga Duplovića za opata, a privoli, da izaberu kapelana kao opatova pomoćnika i uzdržavaju ga o svome trošku uz privolu kotorskoga biskupa i njegovu obvezu, da služi mise i službu po njihovoj želji, da uči djecu knjizi.²⁰⁰ Ovdje dolazi po prvi put spomenuta pučka škola u Perastu. Imao ju je da drži opatov pomoćnik. Kapelana, a to je značajno, izdržavaće Peraštani. Dotle ga je izdržavao sam opat. Približuje se konačan obračun sa Kotoranima (1634.), kad će se Perast riješiti i u crkvenome redu svake odvisnosti od kotorskoga plemstva, kako se već riješio u upravnome nakon bitke kod Lepanta,²¹⁰ kad je Perast postao neodvisna općina i grad. Naskoro se nastanjuju u Perastu franjevci reformati, drže misijsku stanicu na putu u Arbaniju, poučavaju, uvijek praktično, osobito za pomorce, a ujedno su i čuvari svetišta Gospe od Škrpjela. Tako su Peraštani spojili u jednoj osobi službu čuvara omiljeloga svetišta i mjesna kapelana, pomoćnika opatova.

Duplović je umro 24. kolovoza 1604. Imao je pri sebi raznih zadužnica i zaloga za pozajmljen novac. Siromašan je

²⁰⁰ Le lettere, LV, I, počinje od g. 1535., f. 82.

²¹⁰ Peraški je pročelnik 1560. još glavar (valioso), a 1592. kapetan (iz spisa Balovića u obiteljskom arhivu u Perastu). Sami su Peraštani već 1561. smatrali svoje mjesto općinom. Tako te godine stvaraju jedan zaključak »per onor et utile della Comunità nostra di Perasto«. Sr. PA, Stor. di Per., Docum. scelti dal 1509 al 1690. God. 1559. spominje se samo »la università di Pasto«. LV, I, Nikola Mancić, glavar peraški, odgovara u već spomenutoj raspr. u Kotoru oko 1551. »noi et totius uniuersitatis perasti«. U jednoj crkvenoj ispravi zove se već 1580. »comunitas perasti«, BA, I P. III (19), 470., a 1583. Perast je oppidum, BA, ibid., 274. U službenim spisima mletačke republike dolazi po prvi put 18. rujna 1585. naziv grada i općine za Perast, kad se u jednoj dukali spominju »li Spettabili Ambasciatori della Fedelissima Comunità di Perasto, et Marinerezza di quella Città«, PA, sveščić IX, Statuto riformato di Cattaro. Vijest peraškoga arhiva, da je Perast proglašen općinom odlukom mletačkoga senata 25. rujna 1597. (Doc. scelti dal 1509 al 1690., 213.), niže točna, jer već ranije 1585. i 1592. dolazi za Perast u obziř naziv »Comunità« i »capitano«. U drugu ruku u navedenoj ispravi o pohodu Valierovu 1579. kaže se još o Perastu, da je podložan Kotoru. Možda je priznat općinom od mletačke gospode baš prilikom izaslanstva u rujnu 1585. Ta su izaslanstva Peraštani periodički slali u Mletke za potvrdu carinskih olakšica. Svakako crkvene isprave označuju kao najraniju godinu 1580.

svijet nemajući novca potraživao ga u opata davajući u zalog prstenje i slične predmete. Pred smrt je povjerio Duplović svomu nećaku Nikoli, kanoniku sv. Tripuna, da sve to povjeri kotorskomu biskupu Angelu Baroniju, neka dio tih obveza otpusti siromasima, a ostalo, što se utjera, uloži u popravak opatije, jer on nije za života uložio svake godine dužnu svotu u popravke. Ipak po procjeni, koju je dao obaviti sam biskup lično na otočiću 13. prosinca 1604., oko izgradnje opatije za same radnje u drvu utrošio je Duplović 162 dukata. Značajno je, da su toj procjeni prisustvovali osim vještaka isključivo peraški upravnici, biva, Marko, kapetan peraški,²¹¹ sa tri suca. Biskup je pregledao crkvu sv. Jurja, koja je od tri godine uspostavljena.²¹² Osobito je krov popravljen. Procijenjeno je, da je peraška općina (communitas Perasti) tu utrošila 200 dukata oko svega, što je bilo potrebno.²¹³ Značajno je, da peraška općina troši oko crkve još prije odluke senata god. 1634., kad su Kotorani izgubili pravo patronata.

Baronio je 3. listopada pozvao sve, na koje spada pravo prikazivanja opata, da kroz 20 dana prikažu dobra svećenika; inače će on sam providjeti. Pozivlje se pri tome na jednu bulu Pija V.²¹⁴ Poziv je bio postavljen na vrata stolne crkve. Na 8. listopada iste godine 1604. predstave se u biskupiji biskupu Angelu Baroniju u nazočnosti njegova kancelara Nikole Duplovića gradski suci Mihovil Bolica, Ljudevit Buća i Jakov Pasquali, te članovi maloga zbora Jerolim Grubonja, Marijan Buća i Marijan Bolica i prikažu mu za opata ili komendatora manastira i crkve sv. Jurja (de Scopulo), gdje nema redovnika, Mihovila Cizilu, tu nazočna,²¹⁵ svećenika zgodna i sposobna, dobra stanja i glasa,²¹⁶ i zamole, da se od pape Klementa VIII. isposluju potrebite bule.²¹⁷ Cizila je bio pitomac zavoda Clementinum u Rimu. Biskup svjedoči u pismu na

²¹¹ Capitaneus loci Perasti.

²¹² Nije potvrđena vijest u ŽA, da je crkva bila teško oštećena potresom 1563., pa da ju je opet ogradio Andrija Zmajević 1658.

²¹³ Quoad omnia, quibus opus fuerit. BA, 9 (A. Baronio), 94—110.

²¹⁴ ŽA, Per. contro Catt.

²¹⁵ 1601. boravio je u Rimu, BA, IX (10), Bucchia, 869.

²¹⁶ Sacerdotem idoneum et sufficientem bone conditionis et fame.

²¹⁷ BA, 9 Baron., 131—132., 134., i ŽA.

Datariju (10. I. 1605.) o siromaštvu opatije, pa moli, da se bula imenovanja izda besplatno.²¹⁸ Biskup ujedno izda Cizili vjerodajnicu za put.²¹⁹ Znak, da je Cizila lično otišao po bulu.

Papa Pavao V. postavi Cizilu za opata 1. srpnja 1605.²²⁰ Značajan je pravni naslov za kotorsko pravo patronata, a spominje se jedino u ovoj buli (bulla collationis), biva, osnutak opatije po Kotoranima (fundatio) ili praksa prikazivanja novoga kandidata, dakle običaj (consuetudo).²²¹ Papa je oprostio Cizilu takse, jer godišnji prihodi ne prelaze 20 zlatnih dukata.²²² U posjed ga je opatije uveo biskup Baronio na otočiću sv. Jurja 28. kolovoza.²²³ Biskup je sjedeći na prijestolju dao pročitati po svome kancelaru papino pismo. Zatim je za ruku odveo opata do oltara. Opat je cjelivao oltar, podigao stolnjake sa krajeva i zvonio u zvona. Onda mu biskup naglasi, da ga uvodi u posjed opatije sa svim приходима i pravima. Na to se ispjeva Tebe Boga hvalimo. Upada, da tomu činu prisustvuju kao svjedoci Marko Krstov (de Xpofalo), kapetan grada Perasta (Caps Ciuitatis Perasti), te Tripo Chircho (Chiorco, Čorko) i Zambelić, dakle predstavnici peraške općine.²²⁴

U ovo doba crkva nije bila bogato opremljena.²²⁵ To je dakako bila posljedica turskoga pustošenja. Imala je dva žrtvenika, veliki i manji prama desnoj strani ulaza u crkvu. Opat je s bratom Timotejem, benediktovcem mljetske zadruga, piscem knjige »Bove d' oro« iz g. 1624.,²²⁶ koji je 1605. u lipnju zamijenio²²⁷ dozvolom dubrovačkoga nadbiskupa svoga brata,

²¹⁸ Po pismu Baronijevu Valier je 1605. svakako kardinal. ŽA.

²¹⁹ BA, 9 Baron., 157.; IS, VI, 498/499.

²²⁰ Iz zapisa Alberti-jevih, ŽA.

²²¹ Parochialis Ecclae, et Abbatia noiata Scti Georgii de Scopulo Culphi Catharensis Diocesis, quae de Jure Patronatus laicorum Dilectorum filiorum Catis, et hominum Ciuitatis Catti, ex fundatne uel Prtatne existit . . .

²²² BA, 9 Baron., 178—181.; ŽA, zapisi Alberti-jevi.

²²³ ŽA, ibid.

²²⁴ BA, 9 Baron., 182.

²²⁵ Sr. inventar iz g. 1621., BA, III (12) Pamphilo, 350.; u zvoniku dva zvana.

²²⁶ Cizile su bili rodom Kotorani.

²²⁷ BA, 9 Baron., 167/168.

odsutna u Rimu radi bule, te sa sestrom i njezinom djecom boravio u manastiru u proljeće 1607. Nakon toga vremena (1605.) Timotej je trajno ostao s bratom i revno mu pomagao u dušobrižništvu. Ali im neke čudne pojave oko crkvenoga groblja i u crkvi utjeraju smrtni strah u kosti. Sva je prilika, u povodu toga²²⁸ nije kasnije opat boravio na otočiću nego u Perastu,²²⁹ gdje nakon Cizile dalje redovito borave opati, malne sami Peraštani do najnovijih vremena.

God. 1621. (4. VIII.) moli peraški kapetan Vicko Perov sa Ivanom Zambelom i Matijom Bućom kotorskoga biskupa Jakova Panfilo na ime sve općine,²³⁰ da se dozvoli opatu i župniku Mihi Cizili, jer je narodu nemoguće da se prebaci na otočić, kad su vjetrovi i kiše, da smije služiti sv. misu u svečane dane, i kadgod ga pozove kapetan na ime puka, u crkvi sv. Nikole i u drugim crkvama u mjestu.²³¹

Te je godine 16. svibnja biskup Panfilo pohodio Perast. Naređuje Mihi Cizili i bratu mu pomoćniku ili kapelanu Timoteju, da se vrate iz Perasta, gdje stanuju, u svoje sjedište, u župsku crkvu sv. Jurja, odakle su već od mnogo godina otišli, i da tu drže Svetotajstvo po starome običaju;²³² da tu služe sv. misu u sve blagdane zapovjedne i običajne i kojiput preko sedmice, te da se mole za mrtve, koji tu u groblju počivaju. Tih blagdana i uoči poučavaće djecu u kršćanskome nauku poslije podne.²³³

²²⁸ Biskup je Baronio sam glavom došao na otočić i I. V. 1607. preko svečane sv. mise, koju je tu odslužio, poslije evanđelja obavio proces o tim pojavama (mrtvačke glave, zapaljene svijeće po noći i t. d.). Svjedočili su pozitivno opat, brat mu Timotej i neki viđeniji Peraštani. BA (12) Panfilo. — Sr. i sličan kanonski proces o značajnoj viziji čistilišta na Prčanju g. 1703. BA, XXII (15), M. Drago, fasc. 2° sesto.

²²⁹ Od Timoteja je biskup Panfilo zatražio 1621., da pribavi dozvolu od redovničkih starješina za boravak izvan manastira. BA, III (12) Panfilo 127. Još početkom 1612. boravi Timotej na otočiću. BA, 9 Baron., 413.

²³⁰ Magca comunità di Perasto.

²³¹ BA, III (12), 133.

²³² I kasnije 1639. biskup Vinko Buća nalaže opatu, da se drži svetotajstvo u crkvi sv. Jurja. BA, IV (10), 458.

²³³ Biskup je iznio i stroge propise za nošnju svećeničku pri crkvenim obredima (opat će nositi roketu i biret, a Timotej svoju dugu redovničku odoru) i za opsluživanje nekih pobožnih običaja. Zabranio je opatu,

Iste godine 1621. ide Timotej u Rim ad limina Apostolorum. Panfilo mu daje vanrednu preporuku. Hvali njegovu osobitu dušobrižničku revnost oko očuvanja kršćana na turskome području, osobito u Risnu. Razborom je postigao od Turaka, da je javno dijelio otajstva i pričestio do 400 vjernika na granicama opatije, gdje je 16 godina vršio dušobrižništvo.²³⁴ A bilo je vrlo teško zalaziti u tursko područje među kršćane, jer to Turci nijesu dozvoljavali nikako. Bile su to partes infidelium, pod turskom vlašću, a duhovnom jurizdikcijom kotorskoga biskupa (Risan, Novi²³⁵), gdje je opatija imala posjeda i podanika (Strp, Lipci, Gjurići). Konačno je pala sva sjeverna strana Boke Kotorske u ruke Mlečića 1684. (Risan) i 1687. (Novi).

Boravak je Cizili u Perastu bio otežan, sva je prilika s antipatije Peraštana prama kotorskome plemstvu, koja je sve više rasla, a valjda i zbog bratove odsutnosti. Zato se 20. prosinca 1621. odriče opatije. Odreku mu biskup Panfilo uvažava. Opat je iznio kao razlog brigu oko održanja obiteljskoga posjeda, nespojivu sa boravkom na otočiću sv. Jurja. To utvrđuju i druge isprave.²³⁶ Na 21. prosinca bio je Cizila imenovan ka-

kad ide kamobilo, pa i u Kotor, da nosi prelatski habit (*habito paunazo*), nego crni. Biskupova je odredba bila oglašena pred svim narodom u crkvi, »koja se gradi u čast sv. Nikole« (*Ecclia, quę construit: in honorem S. Nicolai*). BA, III (12), 282—284. Crkva se »ad presens amplificatur«. Ima potrebno za službu. Tu je biskup i krizmao. *Ibid.*, 279. U opatovim obvezama, što ih je kapetan s općinom prikazao na potvrdu biskupu, kad se desio u Perastu malo zatim (27. VI. 1621), stoji, da opat po starom običaju stanuje na otočiću, da od svoga ulja podržava vječno svijetlo, te da svake godine za gradnju crkve uloži dužan iznos i na dan sv. Jurja pripravi ručak predstavnicima 12. kazada, da na Svijećnicu dijeli svijeće o svom trošku, da drži kapelana, i t. d. *Ibid.* 292—295.

²³⁴ *Ibid.*, 143—4.

²³⁵ *Ibid.*, 276—277.

²³⁶ Imao je posjeda u Mrčevcu. Ali i dugova i obveza, uglavnom obiteljskih. BA, 9 Baron., 491. sq. Uživao je u Kotoru beneficij Presv. Sakramenta, pa je zato morao prve slobodne nedelje svakoga mjeseca otpjevati misu Presv. Tijela Kristova, i nakon mise po običaju obaviti op-lod oko crkve sv. Tripuna. BA, *ibid.*, 495. Po odredbi biskupa Rusca imao je vratiti 1613. dohotke, crpljene iz sporna posjeda nečakâ redovnika Josipa Šibenčanina. BA, II (11), 623. Platilo je 1612. biskupu kao *subsidiium caritativum* 18 lira. *Ibid.*, 617.

nonikom zborne crkve sv. Marije u Kotoru. A na 23. predstave se pred biskupa kapetan peraški Vicko Perov i 12 izaslanika općine sa četiri suca i ulože prosvjed u ime svega Perasta,²³⁷ što je Cizila krišom napustio pastvu o Božiću, pa se narod ne može da ispovijeda i pričešćuje; štogod mu se dogodi, oni ne će odgovarati. Bili su pri tome nazočni i Vicko Pavov i Kršto Buća iz Perasta kao svjedoci. Na 29. prikazu kapetan i izaslanici općine Krsto Ivelić i Dominik Dentali pismen podnesak u istome smislu. Tu se između ostaloga veli, da je opat župnik Perasta i drugih okolnih mjesta. Napustio je 1500 duša, sebi podložnih, na porugu Turcima i raskolnicima. Traže od opata da iznese razloge. Međuto je biskup 30. prosinca objavio onima, što imaju patronat na opatiju ili ga svojataju, da prikazu novoga opata ili rektora kroz 20 dana prama buli Pija V.; inače će on postaviti opata. Opat se opravdavao, da mu je 17. prosinca nepoznat zlikovac napao na kuću oko 5 sati noću, gdje su boravili njegovi, naime šura mu Šimun Baošić, i odnijeli nešto robe; zato se odma uklonio iz mjesta. Od toga ne će biti opasnosti za vjeru, jer ju je svojim propovijedima tako utvrdio u svojih vjernika, da ih nikakva sila ne će odvratiti. Kapetan odgovara na to 18. siječnja 1622., između ostaloga, da su mnoge kuće i brodovi opljačkani, jer su slabo čuvani. Uostalom nije se niko iz opatova susjedstva ni sješlo zlikovca; tako je to neznatno bilo. Inače bi se bilo uzbunilo cijelo mjesto, jer su takve naredbe i za dan i za noć radi straha od pomorskih gusara i od neprijatelja, kojima je Perast odasvud okružen. Svak bi se odma našao pod oružjem na najmanji znak za obranu života i imetka. Imao je opat obavijestiti općinu, svoju dobročiniteljku, koja mu je namaknula svotu za nabavu bula imenovanja. Na to opat izjavi, da je vazda spreman nositi čast općini kao svojoj dobročiniteljici i utrošiti vas život, što mu ostaje, u službi duša u Perastu. Na 13. veljače izjavi opat pred peraškim kapetanom i dvanaesticom izaslanika, predstavnika kazada, Pavlom Nikovim, Tripom Vickovim Peroevićem, Vickom Lučinim Miokovićem, Zambelom Šilopićem, Vickom Stjepanovim Milovićem, Nikom Vidovićem, Nikom Maretićem, Nikom Marka Vitića, Vickom Fioriom, ka-

²³⁷ In nom' della Uniuersità.

petanom Markom Raškovićem, Vukom Matoševićem Studenim i Nikom Lovrovim to isto, i da će ostati na otočiću sv. Jurja. Peraštani izjave, da ga primaju opet za opata, i obećavaju mu dužno poštovanje. Na 15. veljače odreče se Cizila kanonikata. Ipak pridrža kasnije slobodu, da postupi, kako bude bolje. Kotorska općina preko punomoćnika Frana Pasqualija prikazuje Cizilu za opata još na 2. veljače i pri tome se za svoje pravo patronata prizivlje na povelju cara Stjepana iz 1351., na stari običaj i na izjavu Valerijevu.²³⁸ Cizila je ostao u opatskoj službi do smrti.²³⁹

Godine 1624. u noći između 23. i 24. lipnja²⁴⁰ nenadno zaskoče Perast gusari iz Berberije (Tunisa, Bizerte i Kartage) sa 13 galijskih. Išli su im na ruku turski zapovjednici u Novome. Gusari opustoše grad, opljačkaju crkve sv. Nikole, Gospe od Škrpjela i opatsku sv. Jurja.²⁴¹ Odvedu mnoštvo naroda u roblje, među njima mnogo ženskoga svijeta, pa i nejake dobi.²⁴² Za njima se upuste u potjeru 23 španjolska broda do Dubrovnika. Antun Pisani, zapovjednik mletačkoga brodovlja, pođe u te vode, našto se udalje i jedni i drugi.²⁴³ Propadoše o toj zgodi cijele obitelji.²⁴⁴ Gdjekeje ženske u ropstvu prevjere, pa i od boljih, većinom djevojke, tako neka Burovica i dvije kćeri Marka Cigova. Iz pisma konzula Julija Cesene g. 1631. razabire se i to, da su ropkinje bile pod paskom posebnih štitnika, koji su činili dobar posao, kad je iz Perasta stizavala otkupnina. Ako ucjena nije stigla na vrijeme, silili bi ropkinje, da okrenu vjerom, pa bi tako pale žrtvom kakva bega.²⁴⁵ A velike su ucjene iskali Turci za otkup sužnjeva, pa mnogi Peraštani novčano propadnu.²⁴⁶ Po crkvama se u ovo doba, a i kasnije

²³⁸ BA, III (12), 164—168., 173—180., 188., 195—200. Sr. i ŽA, Per contro Catt., 49—50.

²³⁹ Ima u ŽA vijest, da se još 1608. bio odrekao prvi put, ali mu nije bilo uvaženo. Per. contro Catt.

²⁴⁰ U zoru 22. lipnja po F. Viskoviću, *Storia di Perasto*, 258., a po peraskom arhivu 23. lipnja.

²⁴¹ Sr. i IS, VI, 503.

²⁴² BA, IV (10), Bucchia, 45., ŽA.

²⁴³ Nani, *Istoria Veneta*, P. 2, I. V, Ca 237. u PA.

²⁴⁴ BA, IV (10), 32.

²⁴⁵ PA, IV sveščić povj. podat. o Perastu.

²⁴⁶ PA.

kroz XVIII. vijek u Boki Kotorskoj sabirahu redovito prilozii za otkup sužnjeva ispod turskih ruka.²⁴⁷

Nakon upada gusara 1624. dolazi u Perast apoštolski posjetilac Oktavijan Garzadoro, zadarski nadbiskup, da ih utješi.²⁴⁸ Republika se svojski zauze za usnesrećene i odlučno se odupre, da Peraštani ne iseie u Italiju, s motivacijom: »jer na drugome mjestu, koje ne bi bilo Perast, vi ne biste bili Peraštani, — tako im odgovara mletačka vlada — i s imenom bi se izgubio ujedno spomen i čast odličnih djela i junaštva vaših preda i vas samih, što vas drži kod drugih naroda' u cijeni i dobru glasu, a kod nas vas čini mnogo zaslužne i drage«.²⁴⁹

Kotorski prokuratorii sv. Jurja dadoše Cizili dozvolu 1628., da daje napraviti jednu palu (oltarnu sliku) za crkvu sv. Jurja za 40 dukata.²⁵⁰

Kotorani gube godine 1634. pravo patronata nad opatijom. Preuzimlje ga mletački senat.

Peraštani se god. 1634. putem dobrih prijatelja u Veneciji, koji ih mnogo uvažavahu sa vjernosti i bojnih podviga, domognu napokon željena cilja, neodvisnosti od Kotorana i u crkvenom obziru. Uložilo se oko pravde pred vrhovnim mletačkim vlastima i sudovima sila truda, troška, sofistike i s jedne i s druge strane. Mletačkoj je vladi raspra dobro došla, jer je po svom sistemu obično preuzimala patronska prava i slične crkvene uredbe, da uzmogne policijski njušiti u čisto nutarnjim crkvenim stvarima. Nasilna je vladavina aristokratske republike snažno posegla u crkveno područje, još od davnine, ni ne sačekavši eru jozefinstva.

²⁴⁷ BA, passim. Kotorski je biskup Vicko Buća 1626. toplo preporučao teško nastradalo peraško pučanstvo (grave miseria di quell' anime condotte in schiavitù), BA, IV (10), 45.

²⁴⁸ Visković, Il monastero, 14.

²⁴⁹ »Poichè in altro luogo, che non fosse Perasto, voi non sareste Peraštini, e col nome si perderebbe insieme la memoria et l'onore delle egregie operationi e del valore de' vostri antenati et di voi stessi ancora, che vi tiene presso a gli altri Populi in stima et buona fama, et presso di noi vi rende molto meritevoli et cari«. Donosi F. Viscovich, Storia di Perasto, 259.

²⁵⁰ ŽA, zapisi Albertijeui.

Još 1606. bijahu iznijeli Peraštani svoje zahtjeve na opatiju i spriječili kotorskim prokuratorima pohod crkve. Ali im kotorski rektor dade krivo, a oni moradoše da začas popuste pred jačom silom.²⁵¹ Parnica oko patronatskoga prava nad opatijom, a ujedno i oko prava posjeda Gospe od Škrpjela, koja je odvajkada bila pod opatovom jurisdikcijom, izbi god. 1633. Nasilja s obiju strana učestaju. Peraštani odbiju kotorske prokure sv. Jurja 1633., kada htjedoše da pregledaju opatiju, oružanom rukom.²⁵² Taj je peraški čin dao povoda Kotoranima, da opunomoće svoje izaslanike u Mlecima, Tripa Vračena, Lovra Buću i Tripa Bolicu, da podignu parnicu protiv Peraštana, jer su okrnjili stare kotorske pravice. Kotorani zatraže, da se Peraštanima zabrani svako smetanje posjeda, pače da im povrate i Gospu od Škrpjela, koja je pripadala opatiji, a Peraštani ju bjehu silom uzeli 1484., pa ih je kotorski rektor Marin Zen prisilio, da ju povrate opatu. Kotorani se dalje tuže, da Peraštani svojataju pravo sudstva u civilnim parnicama, dok je Kotor imao to pravo od pamtivijeka za cijelo svoje područje. Kotoranski je sud bio sastavljen od rektora i triju sudaca, biranih svake godine. Peraštani su čak izmakli ispod kotorskoga zdravstvenoga ureda na veliku štetu i pogibao cijeloga ovoga kraja, jer su tako unijeli kugu kojiput u grad i okolicu. Zato traže, da im se sačuva staro pravo građanskoga sudovanja, i da Peraštani moraju obznaniti Kotorane o kapitulima, prije nego ih pošlju u Mletke.²⁵³

Pravda se zapodjela jeseni 1633. Na izričitu želju Peraštana bila je prenesena u Mletke. Kotorani već ispočetka ne

²⁵¹ ŽA, zapisi Albertijevi. — U ovo je doba Perast bio središte u crkvenom redu za cio okoliš. Najstarije matice krštenih počinju 1607. (Cizila). U Perastu su se krstili iz Glogovca, Velinića, Večebrda, Morinja, Lepetana, Stoliva, Strpa, Lipaca. Lastve kod Banje, Risna, Kostanjice i Gjurića, svakako još od početka XVII. vijeka. Katkad su Peraštani nezakonitu tursku djecu očuvali kršćanstvu, krstivši ih po katoličku. Pa i pogranični kršćani istočnog obreda, nemajući ni svećenika ni crkava, donošahu u Perast djecu na krštenje. Tako dolazahu dolje sa Velinića, kao i prije, kad bijahu katolici. Neke su turske ropkinje ovdje prešle na kršćanstvo. Sr. najstarije matice krštenih u ŽA.

²⁵² ŽA, zapisi Albertijevi.

²⁵³ PA.

prođu najbolje.²⁵⁴ Protiv Peraštana najviše je radio Kotoranin vitez Bolica.²⁵⁵ Parnica je stala perašku općinu mnogo. Čak se morala i zadužiti.²⁵⁶

Peraštani se pozvaše na neku ishitrenu povelju prvoga srpskoga kralja Stjepana Prvovjenčanoga iz g. 1197., potvrđenu tobože od cara Stjepana Dušana 1333.²⁵⁷ Na osnovi te listine pokušao je ospore Kotoranima pravo na opatiju, dokazujući tobože, da ju oni nijesu osnovali, nego kralj Stjepan. Kasnije je zabilježena vijest,²⁵⁸ kako je kralj Uroš zasnovao opatiju. Da je nastala ovakva zbrka imena uslijed okolnosti, što je za vladanja Uroša I. bila posvećena opatska crkva, pa se o tome i isprava očuvala, jasno je. U eri, kad se povjesnica uopće nije kritički razglabala, nego je trebalo iz nje crpiti dokaza za svaku ishitrenu tvrdnju ili za svako pravo, stvarno ili hinjeno, pometnija imena osoba ili mjesta nije nikakvo čudo.²⁵⁹ Bila je to baština kroničarskoga duha srednjega vijeka. Mletačke vlasti zabaciše dakako ovu listinu.

Kotorani su dokazivali, da im je sam kralj Stjepan priznao pravo posjeda nad opatijom. Pozivahu se i na listinu cara Stjepana Dušana iz g. 1351. i na onu bosanskoga kralja Stjepana Tvrtka I. iz g. 1382. Kotorani su svakako mogli na osnovi srpskih listina da utvrde činjenicu, da je opatija sa svom svojom metohijom spadala u gradsko područje. Značajno je, da mletački pravници nijesu priznali Kotoranima ni jedne listine, nego su tražili od njih izvornike, kojih dakako tada nije bilo.²⁶⁰ Peraštani nijesu mogli osporiti Kotoranima,

²⁵⁴ PA, Lettere ammissive e varie — Slave et Italiane, 1632—1796.

²⁵⁵ Chavalier bolizai a meso tutta Venetia sotto sopra, PA, ibid.

²⁵⁶ Tako u braće Nika i Miha Andrijina Smiovića 75 talira, a u Nika Burovića 30. PA, ibid.

²⁵⁷ O tome falsifikatu bilo je potanje govora na početku ove radnje.

²⁵⁸ O tome je bilo govora ranije.

²⁵⁹ U našem slučaju odvojilo se ime Stjepan, navadno rodovno ime nemanjičke dinastije, od osobnoga Uroš, pa se pod I uzeo prvovjenčani kralj.

²⁶⁰ Peraštani spominju 1634. u jednome pismu na svoje odašlanike u Mletke, kako su im Kotorani stavili sve moguće zaprieke, da ne mogu savnititi kotorske priloge s izvornicima. Nu opći providur Zen na 2. IX. iste godine nalaže Kotoranima, da pošlju iz svoje kancelarije u Mletke zapečaćenu knjigu zbornih odluka »Il libro delle parti« s iskazom rasprava

da su oni zasnovali opatiju i opskrbljivali ju i vršili nad njom patronsko pravo, koje im nije bilo osporeno od crkvenih vlasti, iako za to ne mogoše iznijeti iz najstarijih vremena nikakvu papinsku ispravu. U drugu ruku nijesu ni Kotorani mogli da pobiju Peraštanima tvrdnju, da su i oni žrtvovali za opskrbu opatije, i da su sagradili crkvu Gospe od Škrpjela i njom upravljali.

U jednoj pritužbi, koju upravljaju Peraštani na dužda u ovo vrijeme, tvrde o crkvi sv. Jurja, da je to njihova crkva odvajkada, da im je to župa i groblje. Samo pravo na izbor opata ne daje Kotoranima i pravo na posjed, jer su Peraštani od davnine birali skrbnike za crkvu. Ali su naprotiv baš Kotorani sazidali crkvu i birali od starine po dva prokuratora.²⁶¹

Tvrdnja Peraštana, da se pod sv. Jurjem u starijim ispravama podrazumijeva neki manastir sv. Jurja na Ljuti, dokle se i protezao tobož kotorski teritorij, kasnije od Turaka zapremljen, kad je Risan i Orahovac pao pod Turke, nema nikakve podloge. Već g. 1446. spominje se crkva sv. Jurja u Orahovcu.²⁶² Bila je u blizini Orahovca baš na Ljuti nedaleko bujice i druga crkva, sv. Križa. God. 1662. (25. VI.) pohađa kotorski biskup Sborovazzi crkvu sv. Eustahija i sv. Križa, njoj pridruženu (eius annexe). Na žrtveniku u crkvi sv. Eustahija ili Stasije nalazi sliku mjesnoga naslovnika sv. Eustahija i sv. Križa. Crkvu sv. Križa, koja je kraj turske granice kod Orahovca,²⁶³ nije mogao da pregleda, jer su joj vrata bila zazidana radi rata (ob imminens bellum) s Turcima

o predmetu, PA, Memorie Bertolini, u svesci »Affari della Comunità«, II. — Kako su bili napeti međusobni odnosi, razabire se i iz toga, što kotorski rektor nalaže 26. X. 1633. peraškome kapetanu Andriji Petroviću (kapetan od lipnja te godine, prije toga Pero Vickov), da peraški odaslanci za Mletke u sporu s Kotoranima odgode put za 8 dana i da međuto prikažu njemu svoje zaključke (capitoli), da Kotorani uzmognu odaslati svoje ljude i prikazati svoje razloge, pa će oba odaslanstva zajedno krenuti. Kapetan nije htio da udovolji zahtjevu kot. sudaca, da se prije njima prikažu ti kapituli. Svakako se vidi iz toga, da je rektor htio da predusretne tajna rovarjenja i izigravanja. ŽA, po zapisnicima peraškoga zastupnika pred Vijećem Četrdesetorice Gašpara Ais-a.

²⁶¹ PA, III. sveščić povjesnih podataka, 91—93.

²⁶² Eclia sti Georgii de Rachouatio, KA, Lib. notar., IX, 631.

²⁶³ Que est ad confinium Turcarum prope Orachouaz.

(kandijski rat), da ne bi Turci ušli u crkvu i poubijali kršćane.²⁶⁴

Iz ove je crkve prenešena u crkvu sv. Stasije slika Našašća sv. Križa, izvornik Pavla Veroneza. Drugi izvornik Veronezov, što predstavlja isti predmet, malne isti po tehničkoj izradbi, samo znatno manji opsegom, nalazi se u crkvi sv. Josipa u Kotoru. Iz crkve sv. Križa potječe i relikvija sv. Križa u krasnoj bizantskoj izradbi, sad u crkvi sv. Stasije. God. 1662. (26. I.) Peraštani odlučuju u zboru sa 29 glasova proti 7, da pučanstvo, sposobno za oružje, ostane u mjestu, a obitelji da se pošlju na Korčulu.²⁶⁵ Tada su i glavna vrata crkve sv. Nikole bila zazidana.²⁶⁶

Mletački je senat po svršenoj parnici izdao konačnu odluku 17. studenoga 1634.²⁶⁷ Peraštanima je pomoglo, što su lukavo zatražili za mletačku vladu patronsko pravo nad opatijom i upogled sama naslova i upogled prava posjeda. Kotorani su se sami izjavili sporazumni, kako se u odluci čita, da republika preuzme na se pravo patronata i pravo posjeda. Određuje se u odluci, da unaprijed pregledava račune o troškovima opatije samo kotorski providur i njegovi činovnici. On može i da dade kakvu zgodnu odredbu za opatiju, ali da obavijesti senat o tome. Opat će birati senat. O toj će se odluci obavijestiti kotorski biskup, da dade svoju privolu.

Tako je mletački sistem odnosa države prema crkvi ovdje izbio u punoj snazi. Država je redovito preuzimala patronska prava. Uprava je crkava bila pod nadzorom države. Država je pače rješavala i stvari čisto liturgijske, dajbudi kasnije u eri jozefinstva, kad je ovaj sistem slavio slavlje.

Za naknadu, a i za nagradu, što su Kotorani pristali na tu odluku, daje im se pravo, da šalju dva mladića na nauke u Padovu o trošku padovanske blagajne (po 70 dukata na svakoga), i to one, koje izabere većina gradskoga zbora.²⁶⁸

²⁶⁴ BA, XX (14), 431—432.

²⁶⁵ PA.

²⁶⁶ BA, XX (14), 438

²⁶⁷ Dukala je upravljena kotorskomu rektoru i providuru. Nosi potpis duždeva bilježnika Ivana Frana Giacometti-ja. Iznio ju je Visković u već navedenoj monografiji o opatiji, 4/5. Drugi prepis te odluke u ŽA. nosi potpis duždeva bilježnika Alberta Zantani.

²⁶⁸ IS, VI, 503 ne prikazuje točno ovu parnicu.

Senat je Peraštanima priznao pravo na svetište Gospe od Škrpjela i tako zavazda otklonio sporove sa Kotoranima.

Nakon god. 1634. bira opata veliki zbor u Perastu iz krugova domaćega plemstva. Kotorski rektor i providur predlaže ga senatu. Senat ga na ime republike kao patrone prikazuje kotorskomu biskupu. Ujedno nalaže kotorskomu providuru, da provede senatsku odluku. Biskup mu daje opatsku investituru i župničku jurisdikciju. Papa ga više ne ulazi. Tako je zapravo provedena potpuna sekularizacija opatije, iako je djelomično opatija sekularizovana već kroz prošli vijek,²⁶⁹ jer opati redovito nijesu više bili benediktovci.

Zadnji čin kotorske vlasti nad opatijom bio je izveden 27. travnja 1633., kada prokurator sv. Jurja Marijan Vraćen i Bartul Pima dadoše privolu Cizili, da opravi opatiju, jer se u zgradi više nije moglo obitavati.²⁷⁰

Peraški je zbor 7. siječnja 1635. potvrdio stari zakon, da opat pođe na otočić sv. Jurja, da tu boravi.²⁷¹ Na 11. ožujka te godine kotorski zbor ratifikova odreku svojih mletačkih odaslanika na opatiju.²⁷²

D o d a t a k. Dukala glasi ovako:

1634—17 Novembre in Pregadi.

Al Rettor e Prov. di Cattaro e Successori.

Con lunghe disputazioni sono stati ceduti in contraditorio Giudicio del Colleggio Nostro li Fedelissimi Ambasciatori di cotesta Communità e lo strenuo Capitano di Perasto con li suoi Colleghi, che con produzioni di scritture d' ambe le parti hanno portate le loro pretensioni intorno al possesso goduto da essi Cattarini, et anco al titolo del Jus Patronato, e facultà d' ellegere, et presentar l' Abbate nei casi di vacanza sopra la Chiesa et Abbazia di San Giorgio del Scoglio nel Golfo di cotesta Giurisdizione in virtù del quale preteso Jus Patronato dalli med. Cattarini erano d' ordinario depute persone p. riveder li conti de i danari, che è tenuto spender l' Abbate della Chiesa med. alla quale pur anco ricercarono che fosse unita la Giurisdizione della Chiesa di Santa Maria di Scarpello, come parte di sua pertinenza.

Dall' altro canto asserendo li Perastini il Jus Patronato della Chiesa di San Giorgio spettare alla Signoria Nostra, così quanto al titolo del Jus Patronato sud^o come quanto al possesso et nella Chiesa di Santa Maria

²⁶⁹ otkako su Pasquali postali komendatori.

²⁷⁰ ŽA.

²⁷¹ LV, I, 135.

²⁷² PA.

di Scarpello non haver mai i Cattarini havuta attione di sorte alcuna, ne restar soggetta alla sud.ta Abbazia di S. Giorgio, ma esser sempre stata retta, governata, et posseduta da essi Perastini.

Queste difficoltà versando da lunga mano tra essi, han data anco materia di accender li loro animi, e di apportare qualche commotione contraria alla mente della Sig. ia Nostra che ha sempre con paterno affetto protetti, e conseruati egvalmente cari li suoi Fedelissimi sudditi, ma questi in particolare, quale desidera con vero zelo la Repubblica vedere nell'aggiustamento d'ogni pretensione, firmam. te riconciliati. Essendosi però dichiarati li Ambasciatori Cattarini d'esser molto ben certi che la Communità preda haverà p. bene, che la Repubblica Nostra riceva in se tutte le ragioni della stessa Communità cossi spettanti al titolo del Jus Patronato sopra la suddetta chiesa e Abbazia di S. Giorgio in Golfo, come anco al possesso nel stato, in cui esse sue ragioni si ritrovano, e tali quali siano di modo che la stessa Repubblica ne habbi à disporer à suo beneplacito.

Veniamo però in rissoluzione di commettervi che il particolare di riveder li conti della spesa, che l'Abbate di tempo in tempo è tenuto à fare, debba restar in avvenire appoggiato à sola cura Vostra, e de Vostri successori senza altra assistenza di alcuno, fuorchè de vostri Ministri che potessero esser necessarij, dovendo aggiunger qualche regola, et ordine, che vi pareranno aggiustati, et avisarne il Senato.

In occasione di vacanza dell' Abbazia, sia per morte, rinunzia, privatone, ò in qualunque altro modo parim. te ce ne darete conto, perchè l'elezione sia fatta dal Collegio Nostro, e resti pienam.te à Publica disposizione. Di questo Nostro Decreto ne avvisarete cotesto Reverendissimo Vescovo acciò conformandosi al giusto, et all' intenzione della Repubblica, habbia a prestarvi il suo assenso.

In tali rimostranze della pronta disposizione de med.mi Cattarini concorre il Senato con effetti di pura benigna liberalità à consolare li med.mi onde si rendano sicuri della Publica protezione. Risolvemo però coll' autorità di questo Consiglio di conceder a quei benemeriti sudditi della stessa Communità che in avvenire possano mandare due Figliuoli nello studio di Padova, à sostentam.to dei quali siano assegnati delli denari della Signoria Nostra dalla Camera di Padova Ducati settanta per cadauno d'essi che saranno eletti col maggior numero de voti del Consiglio della Communità predetta. perchè abbiano modo di apprendere ivi buona educazione, e coll' avanzamento nei studij e nelle lettere haver occasione di utilm.te impiegarsi a beneficio, e honorevolezza della lor Patria, et per aquistar merito sempre maggiore alla Signoria Nostra, à maggior vantaggio di se stessi.

Quanto poi al particolare di Perastini che ricercano la Chiesa di S. Maria di Scarpello, vi commettimo col med.mo Senato di concedergliela, cossi che in essa non ricevano da chi si sia alcuna molestia, ò impedimento, con che solevati gli animi dell' una, e l'altra parte possano restar ben certi, che consolati de gl'effetti de protezione della Repub.a Nostra, e della Pub.a deliberazione sia data notizia alli Ambasciatori Cat-

tarini, et al Cap. di Perasto con li suoi Cellegghi, perchè possano a loro sodisfacione ricondursi alla propria Patria.

Gio. Francesco Giacometti
Nod. Duc.

Opati Peraštani. Stanje opatije kroz XVII. i XVIII. vijek do propasti mletačke republike (1797.). Borba Peraštana za narodni jezik u crkvi (1754.).

Cizila nije bio uvijek u Perastu nakon 1634. Zamjenjivao ga je Damjan Milisa Šilopić.²⁷³

Kavganja s Kotoranima nije falilo ni nakon godine 1634. Na blagdan sv. Jurja g. 1645. priprvio je opat nekim svojim rođacima i prijateljima objed na otočiću. Peraštani se uvrijede, što opat nije toga dana njih pozvao. Oružana lađa kapetana Luke Markovića dočeka kraj Markova rta feluku kotorskoga plemstva, otisnu se za njom prama otočiću i prisili ju na povratak. Opat se od straha zaodio u misno ruho. Peraštani nađu pripravljen objed. Pogoste se uz veselo pjevanje. Cijelo to vrijeme opat je stajao uz oltar.²⁷⁴ Nakon smrti Cizile,²⁷⁵ zadnjega kotorskoga plemića na starodrevnoj stolici peraških opata (1646.), prvi Peraštanin, prikazan za opata senatskom dukalom od 15. ožujka 1647. (dužd Frano Molin), bio je Damjan Šilopić (Šilopi). Još prije bio ga je odredio za upravu opatije²⁷⁶ kotorski providur Pavao Donado. Peraška općina, iza kako izabra Šilopića za opata, posla pred dužda poklisara Marka Tomova Martinovića, da ga preporuči za senatsku odluku.²⁷⁷

²⁷³ Šilopić je 1635. vjenčao u svetištu Gospinu Karla Franceza i Milicu iz Morinja. ŽA, Matiche krštenih I. A 1636. daje mu biskup Vinko Buča u livel neko zemljište u Stolivu digavši ga Stolivljanima, za 28 dukata (od 6 l.) na godinu. Godišnje je opat davao, tako g. 1613., 12 pp biskupskoj mensi po nagodbi iz ovih godina, sva je prilika iz g. 1605. Sr. naved. izvješće Martinovićevo, ŽA.

²⁷⁴ ŽA.

²⁷⁵ Kot. biskup Jerolim Rusca mnogo je cijenio Cizilu. Opat je bio odličan govornik. Biskup se izražavao, da je opat dostojan svakoga stepena u crkvenoj hijerarhiji. IS, VI, 503.

²⁷⁶ deputare per modum provisionis sede vacante, ŽA, zapisi Albertjevi. Sr. i anonimno izvješće u Viskovića, o. c., 8. U dekretu Donadovu kaže se »Abbazia di S. Giorgio detta dello Scoglio in Golfo di Cattaro«.

²⁷⁷ O Šilopiću kaže općina »persona da noi molto gradita«. ŽA.

Perast dođe u pretešku opasnost 15. svibnja 1654. Turske čete pod Mehmedagom Rizvanagićem zaokruže ga sa dvije strane i napanu. Peraštani boreći se slavno izvojuju pobjedu. O toj prilici i s mora napanu u pljačku gusarske galije (9 ih) novskih Turaka. Peraštani zaklone svoje pokušstvo na otočiće sv. Jurja i Gospe od Škrpjela.²⁷⁸ Ali galije opljačkaju oba otočića i pokušstvo odnesu. Iz opatije pokradu i lijepo crkveno ruho, što ga je bio poklonio papa Urban VIII. Osta samo misno odijelo ljubičaste boje.²⁷⁹ Opat se u prvi čas zaklonio u opatiju, ali je još na vrijeme prije nasrtaja pljačkaša odmaglio u Stoliv.²⁸⁰ Pod Šilopićem se općina na spomen pobjede obveza na godišnju zavjetnu svečanost 15. svibnja.

Nakon Šilopića († 1655.) izaberu Peraštani za opata mlada svećenika, koji bijaše tek dovršio nauke u Rimu u zavodu Propagandinu, dostigavši doktorat iz filozofije i teologije, Andriju Zmajevića. Revnu i učenu svećeniku povjeri Zbor Propagande, da ispita vjersko stanje u kotorskoj biskupiji i o tome izvijesti, i da osobito u mjestima risanske biskupije, kojom od 1540. običavahu upravljati kotorski biskupi, vrši dušobrižništvo. Međuto nakon izbora peraške općine bi Andrija postavljen za opata senatskom dukalom od 22. siječnja 1656.²⁸¹ Još ranije bio ga je za tu službu označio²⁸² Frano Battaglia, kotorski providur. Godine 1661. bavio se opet u Rimu. Mjesec dana nakon povratka u Perast, 12. svibnja te godine, piše Zboru Propagande, kako je preuzeo ogroman posao, komu jedva može da doteče. Pošto u peraškom okolišu nema nigdje niti jednoga svećenika, to on mora da vrši dušobrižništvo u Perastu i u okolnim selima Morinju, Kostanjici, Kruševicama, Jošici, Glogovcu, Velinićima, Orahovcu i

²⁷⁸ Još mnogo ranije, negdje oko 1466., kad se Peraštani uhvate u koštac sa Stjepanom Vukčićem Kosačom, bosanskim vojvodom, sinovcem i baštinikom vojvode Sandalja Hranića († 1436.), tastom bosanskoga kralja Stjepana Tome (1444.—1461.), koji je 1448. dobio od cara Fridrika IV. (III.) naslov hercega od sv. Save (odatle Hercegovina), zaklone noću svoje obitelji na sv. Juraj. Orbini, *Il Regno degli Slavi*, 387/8.

²⁷⁹ Sr. pismo Zmajevićevo Propagandi iz g. 1656. IS, VI, 505.

²⁸⁰ O tome potanko u knjizi »Gospa od Škrpjela«, II. dio.

²⁸¹ ŽA, Albertijevi zapisi.

²⁸² *deputare per modum provisionis.*

drugima²⁸³ sa Novijem, do koga radi rata ne može. Ima crkava posve razorenih. Druge nemaju ni najpotrebnije liturgijsko ruho. U župskoj crkvi sv. Jurja bilo je lijepih i dragocjenih odora raznih boja, što ih bijaše poslao Urban VIII. (1623.—1644.).²⁸⁴ Ali kad su Turci napali na Perast (1654.), odnesoše te odore i sve pokućstvo iz crkava. Sv. Juraj ima sada samo misnu odoru ljubičaste boje. Crkva nema beneficija. Održava se jedino milostinjom. Dok traje rat, župljani ne mogu da poprave te štete; moli Zbor, da mu pošlje za sela nekoliko misnica i da mu udijeli običajne ovlasti za misijonare za sela Morinj i Glogovac, te za područje risansko i novsko (pod Turcima).²⁸⁵ I dobi velike ovlasti.²⁸⁶ Još u rujnu 1658., kad je biskup Ivan Antun Sborovazzo u Perastu obavio kanonski pohod, crkveno ruho sv. Jurja bilo je pohranjeno iz epreza u riznici sv. Nikole u mjestu. Crkva je sv. Jurja imala tada nekoliko svilenih misnica, dok je ona sv. Nikole bila siromašna. Opat je Zmajević izjavio biskupu, da crkva sv. Jurja ima posjeda u Lepetanima i u Stolivu. Sv. Juraj ima tri oltara. Opat radi udobnosti vjernika u svečane dane jednom služi sv. misu u toj crkvi, a drugom u sv. Nikole.²⁸⁷ O glavnome žrtveniku sv. Jurja kaže se prigodom Sborovazzo-va pohoda god. 1662. (16. VIII.), da je zgodan.²⁸⁸

Još god. 1616. predlagao je isusovac Bartul Kašić u Rimu, da se u Dubrovniku podigne isusovačko sjemenište, i da se tamo iz Rima prenese učilište Clementinum, osnovano za odgoj dalmatinskoga klera. Uzalud je bio i zagovor kardinala Merlina, jer Mlečići to osujete po Tomi Contarini-ju, svome rimskome poklisaru. Opet 1635. nastoje isusovci oko osnutka sjemeništa sa zadaćom, da se odgaja kler i za susjedne turske pokrajine. Opet ometu Mlečići nastojanje dubrovačke republike. G. 1661. uspiju Dubrovčani u Rimu, da se sastavi

²⁸³ Još se jedno spominje, ali nije razgovjetno, po svoj prilici Veljeselo.

²⁸⁴ Jamačno je papa poslao ovo liturgijsko ruho crkvi, kad se obnovila nakon ciparskoga rata.

²⁸⁵ IS, VI. 504—505.

²⁸⁶ ZA.

²⁸⁷ BA, XX (14), Sborovazzo, 370—372.

²⁸⁸ Ibid., 440.

osnova za to sjemenište. Nu osnova pade u ruke vrhovnoga dalmatinskoga providura Andrije Cornera. Po toj osnovi imalo se u sjemeništu odgajati 20 svećenika, za misijonare u Turskoj. Prvim ravnateljem sjemeništa bio je imenovan opat Zmajević. Ali on dojavljuje providuru u Zadar, da će se primiti te službe, ako mu to republika dozvoli. Dubrovčani su se opet protivili opatu i tražili, da se ta čast povjeri njihovom podaniku. Mlečići sa svoje strane porade, da se taj zavod podigne u Kotoru, pa tako sve ometu.²⁸⁹

Na Veliku Srijedu, 6. travnja 1667., strašan potres sravnji sa zemljom Dubrovnik, a jako ošteti Kotor, Novi i Budvu. Crkva se sv. Jurja sruši. Nije se zabilježilo mnogo žrtava, iako je naroda bilo puno. Opat je tada služio svečanu sv. Misu. Uvali se u jedan grob. Ranjena ga digoše ispod razvalina.²⁹⁰ Nakon toga Peraštani birahu po četiri prokuratora sv. Jurja, da se poskrbe za izgradnju crkve, jer opati sami nijesu bili u stanju da to izvedu.²⁹¹

Papa Klement X. imenuje opata 23. veljače 1671. barskim nadbiskupom i srpskim primasom. Na 9. kolovoza bi svečano zaređen u crkvi sv. Nikole po dračkome nadbiskupu Gerardu Galati. Vicko Mazarović, peraški kapetan, sa sucima, podiže o toj zgodi mramornu spomen-ploču u crkvi sv. Nikole. Zadnje je godine proveo nadbiskup u Perastu, u svojoj kući, veličanstvenoj biskupiji, koju je on dao sagraditi. Podigao je i susjednu kapelicu Gospe od Ružarija 1678., svoj mauzolej († 1694.).²⁹²

Općina upravlja molbu na dužda sa svoga zbora 8. svibnja 1672., da se postavi za opata Dr Ivan Petar Tagliapietra, župnik sv. Antonina u Mlecima. Ističe se kao jak razlog njegovog poznavanje ilirskoga (slavenskoga) jezika. To će do-

²⁸⁹ S. Ljubić, Odnosaji među republikom mletačkom i dubrovačkom, Knjiga LIII. (izd. jugoslav. akademija), 160—162.

²⁹⁰ Iz rukopisa Vicka Zmajevića i pjesme o trešnji Andrije Zmajevića, još neizdati, sr. Vuловиć, Gospa od Škrpjela, 44. i op.

²⁹¹ ZA.

²⁹² O Andriji Zmajeviću kao mecenatu peraškoga slikara Kokoljića i svetišta Gospe od Škrpjela i idejologu njegova slikarskoga ukrasa sr. knjigu »Gospa od Škrpjela«. Poblize o njegovu opsežnu djelovanju, kao i o njegovim znamenitim nećacima Vicku i Matiji u mojim ogledima »Zmajevići«.

nijeti osobitu udobnost onima, što ne znaju talijanski, da ne idu drugamo na ispovijed. Spominje se, kako je crkva porušena 1667. od potresa, koji se osjetio u Kotoru.²⁹³

Ali je upadno, da je još prije toga, naime na 23. travnja 1672., dužd Dominik Čontareno dukalom, upravljenom na kotorskoga rektora i providura Leonarda Veniera, postavio za opata Tagliapietru.²⁹⁴ Biskup je Sborovazzi obavio 10. kolo-voza opatsku investituru biretom i prstenom po uobičajenu obredniku, a kanonik ga Matej Maić uveo na otočiću u posjed.²⁹⁵ Ali se Tagliapietra poslije sama tri mjeseca odriče dušobrižništva. Na 1. studenoga izjavi, da će otići u Mletke i tu se odreći na ruke senata. Nije bio zadovoljan s ekonomskim stanjem,²⁹⁶ koje je poslije potresa još pogoršalo.²⁹⁷ Na 15. studenoga obraća se biskup molbom na dužda, da se što prije providi opatiji, jer je opat otputovao na svoju ruku i naknadno se odrekao, što je sablaznilo Peraštane.²⁹⁸

Kroz šest mjeseca imao je senat da označi opata. Inače bi pravo imenovanja pripalo biskupu. Sborovazzi ipak to ne čini, nego se obraća duždu 26. prosinca 1672., da on popuni ispražnjenu opatsku stolicu. Senat se nije odazvao,²⁹⁹ jer 1674. (20. V.) biskup ponavlja molbu. Napokon dužd Nikola Sagredo dukalom od 6. svibnja 1676. označi za opata, pozivljući se na pismo općega providura Jerolima Grimani-ja od 14. siječnja te godine, mljetskoga benediktovca Karla Franchi-ja, dubrovačkoga podanika. I to iznimno, samo za ovaj put. U budućće će se uvijek odrediti mletački podanik u smislu zakona.³⁰⁰ — Franchi je uopće zadnji benediktovac među peraškim opatima.

(Nastavit će se).

²⁹³ La Chiesa quantunque diroccata dal terremoto del 1667...LV, II.

²⁹⁴ BA, XXI (14), Sborovazzi, 342.

²⁹⁵ Ibid., 363.

²⁹⁶ Ibid., 342.—343.

²⁹⁷ IS, VI, 508.

²⁹⁸ BA, XXI (14), 364.

²⁹⁹ Tagliapietra je nakon svog odlaska obavijestio kotorskoga providura i biskupa, da se odriče.

³⁰⁰ BA, XX (14), Sborovazzo, 197—199.